Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

ILLUSTRERADT NYASTE
SÖNDAGSMAGASIN.

N:o 24.) Utkommer hvarje Söndag. Götheborg den 15 Juni 1851. Pris för år: 4 Rdr. B:co. (V årgången

H. C. Örsted.

Den man, som efter den store Berzelii frånfälle, var den *förste* i naturvetenskapernas rike här i norden — Hans Christian Örsted — är död. Icke blott hans fädernesland Dannemark, utan äfven hela den vetenskapliga verlden känner och ärar hans förtjenster. Det är icke allenast vetenskapen, som i honom förlorat en af de mest utmärkta medborgare i sanningens rike; äfven det praktiska lifvet saknar den man, hvars märkvärdiga och sinnrika upptäckter banat väg för nyttiga förbättringar i konsterna och hvars massa af kunskaper rigtat de män som nu vandra i hans fotspår. Dannemark har att tacka isynnerhet Örsted för den ståndpunkt, till hvilken realvetenskaperna i nämnde land stigit under de sistförflutna decennierna. Från honom utgick första idéen till den polytekniska läroanstalten i Köpenhamn, och för realiserandet af denna idé förstod han att öfvervinna alla hinder och svårigheter. Europa skulle utan honom, elektromagnetismens upptäckare, ännu hafva saknat många af de frukter, som de fysiska vetenskaperna utvecklat under de trenne sista decennierna. Elektriska telegrafer, photografi m. m. äro icke annat än användningar af de Örstedska uppfinningarne.

Örsted föddes den 14 Augusti 1777 i Rudkjöbing, hvarest hans fader var Apothekare. Han hade mera att tacka sitt geni och sin vetgirighet för kunskapers inhemtande, än den tarfliga skolundervisning, hvilken han såsom barn erhöll. Af långt större vigt var hans högt begåfvade faders dagliga inverkan samt det stöd och den uppmuntran att rastlöst framila på vetenskapernas bana, som han fann hos sin yngre brodor, A. S. Örsted, Danmarks nuvarande störste jurist. Under studentåren lefde båda bröderna såsom oskiljaktige i studier, ömsesidigt meddelande och väckande hvarandra till deras vetenskapliga mål.

H. C. Örsted.

Sedan Örsted tagit sin pharmaceutiska examen, sysselsatte han sig med medicinska studier, men föredrog sedermera naturvetenskaperna och philosophien, i hvilka ämnen han höll föreläsningar och utgaf flera afhandlingar, som sedermera trycktes under en gemensam titel: "Aanden i Naturen" *). "Detta arbete", säges i en recension af den svenska öfversättningen, "är en naturfilosofi af det mest fjerrskådande slag, och vid minnet af halfkunskapens många anspråksfulla men misslyckade försök i samma väg, kan verlden prisa sig lycklig att en så djupt invigd, så lugnt skarpsynt forskare som Örsted, icke ensamt stadnade med sina blickar inom de omedelbara rönens horisont, utan stundom spanade bortom den, och antecknade hvad han såg." Det utgjorde ett af hufvudföremålen för Örsteds verksamhet att sprida kunskap om naturen äfven inom andra kretsar, än de egentligen studerandes. I mera än tre decennier fortfor han att hålla föreläsningar öfver de framsteg och nya upptäckter, som nästan dagligen ägde rum inom naturvetenskapernas område. Ända till sin död var han direktör för Köpenhamns polytekniska läroanstalt. Han var en mycket verksam medlem af Danska Vetenskaps-Sällskapet, hvars sekreterare han

*) Anden i Naturen af H. C. Örsted. Öfversättning af J. J. Åstrand. Götheborg, C. F. Arwidssons förlag, 1850. Pris 4 rdr banko.

var, alltsedan år 1815. Dessutom var han stiftare af Danska Sällskapet för Naturläran spridande samt medlem af många andra vetenskapliga och industriella sällskaper i flera länder. Örsted gjorde, för vetenskapliga ändamål, flera resor utrikes och deltog med ifver, isynnerhet i skandinaviska naturforskarnes möten.

Örsteds vetenskapliga förtjenster blefvo rättvist erkända och hans, år 1820 gjorda, vigtiga upptäckt af elektromagnetismen, förskaffade honom heders-medaljer från Vetenskaps-Societeten i London och National-Institutet i Paris. Vid hans 50-åriga embets-jubileum, hvilken högtidliga minnesfest firades sistlidet år, bringades honom af en stor mängd af hans disciplar och medborgare yttringar af deras tacksamhet och högaktning.

Lika högt som han aktades af sina samtida, lika mycket älskades han af sina disciplar. Icke blott hans namnkunnighet såsom vetenskapsman, utan äfven hans personlighet, gaf dertill full anledning.

Örsted lefde en lång följd af år ensamt för vetenskaperna och fäderneslandet, innan han gifte sig. Först den 17:de Maj 1814 egde hans bröllopsfest rum. En älskvärd hustru och en talrik familj omgåfvo honom, med huslig välsignelse, ända till hans lefnads slut, hvilket inträffade den 9 Mars innevarande år.

(Ur Folkvännen.)

Methodisterna i Förenta Staterna.

(Forts. fr. N:o 23.)

Denna disciplin tillintetgjorde all personlig frihet, till förmån för ett abstrakt väsende — korporationen — som likt alla ordenssällskaper var kallt beräknande och hersklysten. Ordensreglornas codex är längre än dogmernas, och utgöres af trettiofem artiklar. Oberäknadt ekonomerna, kuratorerna och andra tjenstemän, indelas hvarje kyrka eller lokalsällskap i klasser af tolf till tjugo personer. I dessa klasser utbilda sig de predikanter, hvilka sedan som missionärer ströfva kring verlden. Hvarje klass har sina direktörer, hvilka det åligger att en gång i veckan besöka sina underordnade, för att underrätta sig om deras själars tillstånd, emottaga deras bikt och insamla allmosor. Dessa klasser hålla sammankomster hvarje vecka, sända berättelser och deputerade till qvartalsmötena, som åter kontrolleras vid de årliga, och slutligen på generalkonferensen. Qvartalsmötena pröfva direktörernas berättelser och tilldela klasskandidaterna predikarediplomet. De årliga, vid hvilka distriktbiskoparne presidera, bilda på samma gång den verkställande och lagskipande makten: döma öfver andliga förseelser och degradera de predikanter, som ha förgått sig mot Generalkonferensen, som församlar sig hvart fjerde år, är den fanatiska organisationens öfverhufvud. Den har rätt att ändra disciplinen, att utnämna biskopar och redaktörer af föreningsskrifter. Denna kongress består endast af "resande", af hvilka de bofaste biskoparne och lokalföreningarne bero. De bofasta biskoparne uppbära ingen aflöning, och lefva för det mesta på sina yrken. De "resande", erhålla deremot hundra dollars årligen för sig sjelfva, lika mycket för sina hustrur och sexton till tjugo dollars för hvarje barn. — Utomdess få de sina resekostnader ersatta och ega rätt att drifva alla slags yrken, med undantag af krögeri.

Hos alla Förenta Staternas sekter, med undantag af katolikerna, tillsättas presterna af menigheten. Methodisterna hafva antagit en af denna valprincips sämsta former. Hvarje klass, d. v. s. endast ett sällskap af 12 till 20 personer, utväljer en predikant ibland sig sjelfva, hvilken bland ett så ringa antal kandidater ej sällan är en ganska medelmåttigt utrustad person. Anspråken på en methodistisk andelig äro utomdess ringa, och det inträffar ej sällan, att folk, som om morgonen arbeta i sina verkstäder, predika om aftonen. Lärdom ansågs länge af methodisterna såsom onyttig, ja syndig, och deras predikanter, som utan förberedelser inträdde i presteståndet, kunde väl genom deras bibelkunskap vinna många af dessa högre känslor som ligga förenade i nästan hvarje religion; men hvilken råhet, hvilken oförnuftig hänförelse var ej dermed förenad! Pietismen och vetenskapen åtföljas sällan, och de tyska pietisterna berömde sig en tid af namnet: *Fratres ignorantiæ*. — Det var klart att detta sakernas tillstånd skulle befordra Wesleys planer. — Den djupa lärdomen gör ej sällan sin innehafvare till en klen practicus; lärde och filosofer älska helst tankens inre arbete, sträfva efter att tillfredsställa sin personliga vetgirighet och eldas ej af hersklystnad. Förnuftet öfverväger hos dem tron, och på predikstolen kunna de lika lätt utveckla tvifvel mot denna, som dess grunder. Halfkunskapens män äro deremot förmätne och oförtrutne. Talare, som ej äro vana vid forskning, hänföras af de svagaste bevis, liksom en hvar lättast öfvervinner de minst bemärkta hindren; och hvad som fattas deras föredrag i bevisande kraft, ersätta de med ordsvall och den tillförsigt de hysa för hufvudsaken. Sådane män behöfver methodismen för sin permanenta syndadomstol, inför hvilken tusende tåligt och med undergifvenhet åhöra de dunderord, som utgå från lagens tolk. — Under formen af *revivals* (moralisk återfödelse genom den Helige Andes plötsliga ingifvelse) och *Camp-meetings*, (predikningar på öppna fältet) bedrifva alla Amerikas protestantiska sekter, men isynnerhet prestbyterianerna, baptisterna och methodisterna deras missioner. Då Basil Hall, Mistress Trollope och flera andra resande, som i närvarande århundrade besökte Nordamerika, berättade om dessa församlingars vansinne, vid sidan af hvilka de gamla Korybanternas vilda fester tyckas förnuftiga, kallade man dem ljugare, smädade dem för deras ytlighet och påstod att de endast eftersträfvade att berätta intressanta uppträden, lika mycket om de voro sanna eller diktade. Men äfven sedrare resande hafva berättat detsamma, och till och med Amerikanare, såsom till exempel geografen Flint, intyga snarare detta oväsende än de vederlägga det. "Revivals", säger den sistnämnde, äro enligt de methodistiska theologerna "den gudomliga nådens synbara uppenbarelse, inverkningar af den Helige Ande, som beviljas på en församlings böner, under predikantens enträgna framställningar. — De stämma det syndiga hjertat till ånger och väcka deri fruktan för den hotande faran. En revival är en blixt som genomfar hjertan, en hammare som sönderkrossar dem".

De första revivals höllos 1740, under Wesleys och Whitefields auspicier, och de mäktiga religiösa rörelserna, som då fortforo sex månader, medförde löjligt imposanta scener. Under hela denna tid åsidosattes sektanhängarnes affärer och hushållsangelägenheter, såsom syndiga; det magiska ordet, "andan", förtrollade sinnena, ryckte qvinnorna från familjelifvet, och dref dem omkring i landet för att predika Guds ord; så att man skulle trott att de gamla bacchanterna med deras förvridningar återkommit till jorden. Frihetskriget gaf lyckligtvis den inrotade exaltationen en annan vändning, och fosterlandskänslan segrade för en tid öfver "andans makt". Men med nittonde århundradet började inspirationerna på nytt och intaga för närvarande en plats i samhällslifvet hos det fria men passionfulla amerikanska folket, hvars verksamhet och rörlighet äro så regelbundna, att sinnena hållas sysselsatta den ena dagen med handel, den andra med religion och den tredje med val-frågor.

De metodistiska theologerna tro att revivals så ofta förekomma hos dem, emedan man i deras land har klaraste begreppet om synden och den gudomliga nåden; de tro, att menniskan endast så länge kan göra goda gerningar som den Helige Ande dertill förlänar henne viljan. — Emedlertid yttras detta så obetingadt endast principen till ära; ty i deras auditorier anmana predikanterna tillika den menskliga viljan att vända sig till den gudomliga. De öppna deras hjertan för den Helige Ande, på det nådens stråle måtte kunna intränga, men de hafva dragit försorg om på förhand att nåden må få så litet att beställa som möjligt. De förbereda resultaterna af deras revivals ungefär på samma sätt, som andra begagna för att få framgång på theatern.

Någon tid innan en andelig pånyttfödelse skall ega rum, utsprides ett löst rykte att en sådan föreslår, och snart öfvergår ryktet till visshet. Bulletiner utfärdas öfver predikanternas färd, likasom frågan vore om en segrande arméns tåg; man nämner snart de städer, som de redan passerat och den lifliga uppståndelse de der framkallat. Öfverallt bereder man sig på den stora revival-dagen. I vesterns dystra och tysta städer, der arbetets enformiga gång ej afbrytes af några lustbarheter, och der en ascetisk fromhet utträngер alla offentliga förlustelser, är en revival den enda fest, det enda skådespel, hvartill man har tillgång. Fruntimren, som sakna annat tillfälle för att visa sin toilett och sina behag, mönstra vid annalkandet af en sådan fest sina garderober och föreställa sig måhända i tankarne de väntade missionärernes utseende. Slutligen anländer *"the circulating phalanx"*, och de "resande" presterna uppträda, med den exaltation i stämma och blick, som så väl passar till deras nomadiska theaterlif. De predika dagligen i kyrkorna; men detta är ej nog; äfven i privata hus improviseras kapeller, och man arrangerar aftonsällskaper, i hvilka någon af truppen predikar och beder, och hvilka, till härmande af de första kristnas kärleksmåltider, slutas med kringbjudning af the och kakor. Om en främling vid den tiden besöker orten, måste han låtsa som vore han omgifven af idel förklarade. Den "Helige Ande" är i allas mun, man ropar och åkallar honom med hög röst, riktar de ömmaste och vänligaste ord till honom, tilltalar honom som en älskare, en herrskare eller en procentare — allt efter den talandes lynne; man skådar i rymden, liksom sågs han komma; man utsträcker armarne för att omfamna honom, liksom vore han der. — "Låt mig fatta dig!" utropar den ene; "Hvad vill du att jag skall göra?" frågar den andre. "Här är han: jag har honom!" skriker den tredje. "Revival! revival!" är lösen som de förtjusta grupperna tillropa hvarandra, då de mötas. Och midt under detta svärmiska sorl ljuder prestens stämma som en domsbasun: tre gånger dagligen återskallar kyrkan af hans tal, ty han predikar en gång för karlarne, en gång för fruntimren och en gång för barnen.

Dessa predikningar, som intränga med ett duggregns outtömliga enformighet, bringa till och med de fastaste karakterer att vekna och de starkaste själar att vackla. Mången gudlöst, bespottande verldens barn begifver sig till kyrkan för att förlusta sig åt predikantens groteska åtbörder och svulstiga fraser; men i den fromma atmosferen, vid det heliga allvaret, för den säkra och innerliga öfvertygelsen, hvarmed presten predikar, har hånet snart flyktat, och gäckaren frågar sig sjelf om han drömmer, eller om han hittintills drömt. Då han träder ur templet kringsvärmas han af de spöklika menniskogestalterna; hans ljusa förstånd förmörkas, tviflet plågar hans själ och han kastar sig i dens armar, som försäkrar sig kunna lösa gåtan. Mången vällusting, som njutningstrött kommer från någon orgie och ser dessa gudeligt inspirerade skepnader vid kyrkodörrn, söker skydd hos den starka tron, då han känner sin lefnadslycka vackla. När sådana plötsliga omvändelser inträffa och med skicklighet förvandlas till under, då blir revivalglädjen stor och slutas med allmän entusiasm. Men för att kunna döma öfver det rus, hvari den heliga handlingen försätter folket, måste man träda in i kyrkorna, som fyllas af omvände och oomvände. På en bred låg predikstol, bygd i form af ett galleri, och hvilken lemnar talarens hela figur synlig, vandrar en methodistisk predikant fram och åter, med vilda blickar, stundom skrikande, stundom suckande. Golfvet återljuder af hans steg och predikstolen af hans knytnäfslag; armarne äro i bestandig rörelse och ögonen rulla vildt omkring. Stundom håller han anden, liksom gripen af hastig förskräckelse, stundom stönar han, likasom af svaghet och utmattning; nyss nådde hans stämma knappt den bleka församlingen, och nu dånar den som en åska genom templet. Hvad är väl då ämnet för hans tal? Methodisterna hafva blott ett: *helvetet;* helvetet som väntar dem, hvilka ej bli pånyttfödda genom nåden. Predikantens öga vidgar sig, blir större och större och stirrar i fjerran, likasom trängde det till fördömelsens djup och skådade de förfärliga hemligheter, som der tilldraga sig. Ett plötsligt skri förkunnar församlingen, att han ser fordna bekanta bland de fördömdas antal, och behändigt skildrar han då deras qval. Slutligen vacklar han och faller vanmäktig i armarne på en annan predikant, hvilken skyndat fram för att understödja honom. På oron följer lugn. En psalm, som afsjunges, inleder en ny predikan, i hvilken en annan talare skildrar de utvaldes lycksalighet. Ett dof buller låter höra sig rundt omkring, som snart öfvergår till ett högt snyftande och detta åter till ett oartikuleradt skrik. "Anden" verkar; *"the work"*, som de förklarade yttra sig, blir fullbordadt. Öfverallt hör man ångerns och förtviflans rop. I detta ögonblick höjer sig talarens stämma med mildhet och afbruten af tårar. "Om helvetesstraffen förskräcka er så kommen till oss", säger han, och slår ut sina armar — "kommen till oss, vi skola visa er Jesus, den söte Jesus, emedan J ej rodnen för honom". Predikanten lemnar derefter predikstolen, sätter sig på ångestbänken ("anxious bench") och uppfordrar de troende att framträda och hvila deras hufvuden i hans sköte. En hymn i marschton låter nu höra sig och unga flickor och fruar framtåga, bleka, halft vanmäktiga, och med sänkta blickar, understödda af hvarandra, för att knäböja för presten. Han uppreser dem med ömhet, hviskar dem några mystiska ord i örat, talar åter om deras "söta förening med Jesus" och deras qväfda suckar vexa vid hvarje ord. Hela församlingen tycks angripen af svindel och konvulsioner. Man hör ingenting annat än ropen: "Jesus! Jesus hjelp! Kom till mig!" och när ett af svärmeriets offer vanmäktigt neddignar, ropar presten: "Den helige ande har verkat!" — och "Lof och pris!" (glory! glory!) svarar församlingen. Man ser de troende göra fantastiska tecken i luften, vansinnigt omfamna hvarandra, slå och sparka omkring sig, tills oljudet, när det nått sin höjd, åter tystnas af presternas sång.

Hvem skulle väl tro att vårt århundrade ännu kunde åstadkomma en sådan förvirring af de religiösa känslorna, hvilka i Amerika höra till vansinnets hufvudorsaker? Äfven måste dessa scener, hvari qvinnornas nerver retas till det yttersta, ej just vara de sedligaste. I denna öfverdrifna längtan efter den "lille Jesus", i detta halfnakna svärmeri, antaga de verkliga varelserna obemärkt fantasibildernas gestalt, och andakt och sinnlighet sammansmälta. Man berättar att jemte de gudliga förmaningarne äfven mystiska smekningar tilldelas de unga botgörerskorna, när de hvila sina lockiga hufvuden i prestens sköte;

Industriutställningen i London.

39. Springkälla af brons af Th. Kalide i Berlin.

Gas-lampa af
40. Read Hollidy & C:o i Huddresfield.

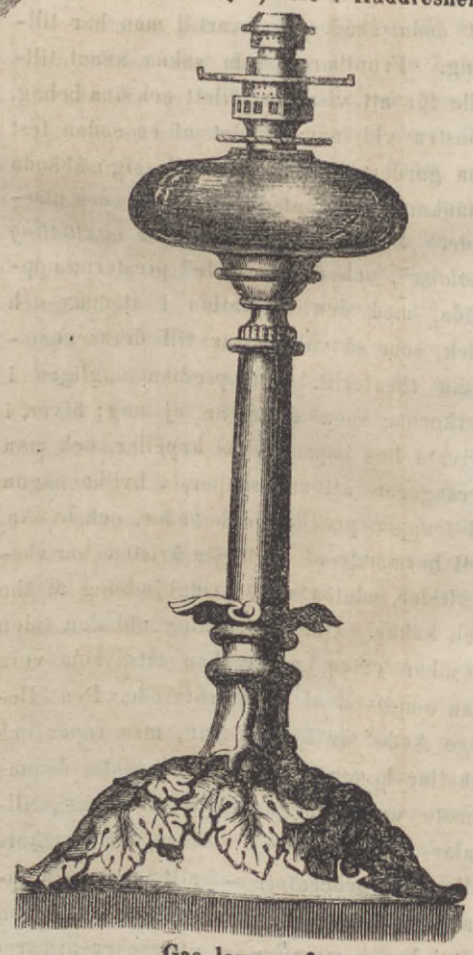

Gas-lampa af
41. Read Hollidy & C:o i Huddresfield.

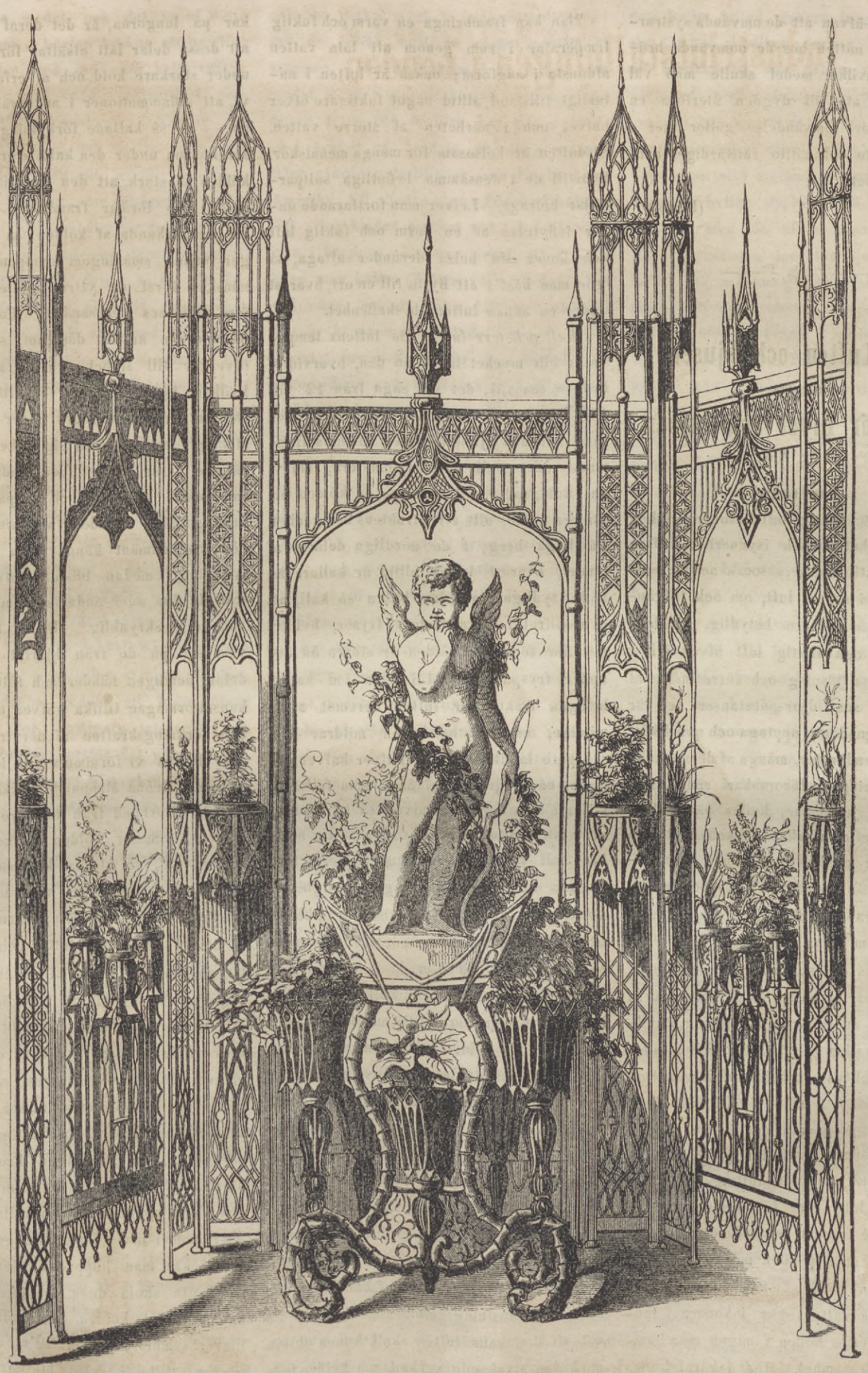

42. Paravent och Blomster-eragère af Afh i Wien.

man omtalar äfven att de omvända systrarne tillbringa natten hos de oomvända bröderna, ty hvilka medel skulle man väl försmå, för att till dygden återföra en syndare, hvars omvändelse gäller mer i himlen än nio och nittio rättfärdiges oafbrutna fromhet?

(Forts.)

Om Luften och Ljuset
såsom
vilkor för lifvet och helsan.

(Forts. fr. N:o 23.)

Luften.

Varm och fuktig luft befordrar i hög grad vextligheten, och isynnerhet trifvas de lägre vextformerne, såsom svampar, mossor, o. s. v. i sådan luft, om ock tillgången på ljus är mindre betydlig. Alldenstund varm och fuktig luft äfven i hög grad befordrar jäsning och förruttnelse af såväl vext- som djur-substanser och är synnerligt egnad att upptaga och qvarhålla, uti sina vattendunster, många af dessa skadliga utdunstningar, förorsakar sådan luft flera farliga sjukdomar, hvilka på somliga ställen, allt efter markens beskaffenhet, visa sig mer eller mindre fortfarande, isynnerhet under vissa årstider. Frossa, pest, nervfeber, cholera och flera andra sjukdomar tyckas likasom hafva sitt hem i vissa trakter och kallas då *endemiska;* men de kunna, som bekant är, äfven sprida sig öfver större sträckor och en talrikare befolkning, i hvilket fall de kallas *epidemiska.* Under dessa förhållanden blifva också flera af dem smittosamma, sålunda att luften omkring de sjuka personerna impregneras med ämnen, hvilka göra den i högre grad farlig, än den på längre afstånd varande luften. En varm och fuktig luft, som för öfrigt icke är uppfylld med osunda beståndsdelar, verkar likasom slappande på den mensklige kroppen, i det en mindre mängd af oblandad luft och flera vattenångor inkomma i lungorna, hvarjemte huden i någon mån hämmas i sin verksamhet. Redan häraf kunna vi inse, att slappa, körtelsjuka personer icke i längden må väl af sådan luft, under det att den ofta med fördel inandas af personer med en retlig organisation samt sådane som hafva anlag för bröst-sjukdomar och inflammationer.

Man kan frambringa en varm och fuktig temperatur i rum genom att låta vatten afdunsta i ångform; också är luften i naturligt tillstånd alltid något fuktigare öfver hafvet och i närheten af större vatten. Sjöluften är helsosam för många menniskor, hvartill de i densamma befintliga saltpartiklar bidraga. Lefver man fortfarande under inflytelse af en varm och fuktig luft och finner sin helsa derunder aftaga, så gör man bäst i att flytta till en ort, hvarest råder en annan luftens beskaffenhet.

Kall och torr luft. Då luftens temperatur blir mycket lägre än den, hvarvid vi befinna oss väl, det vill säga från 12° till 16° Reaum. så finna vi den kylig; men först när den sjunkit under vattnets fryspunkt eller noll på thermometern, tala vi om köldgrader. I Sverige är kölden om vintern olika, allt efter traktens belägenhet. På höga berg, i de nordliga delarne af landet, hvarest luften alltid är kallare än i de sydliga, kan den blifva så kall, att qvicksilfret i thermometern fryser, hvilket inträffar först då kölden är större än 30° under fryspunkten. Uti nära vid hafvet belägna trakter är luften deremot alltid mildare, emedan hafsluften mildrar den skarpare landtluften. Förblifver hafvet tillfruset en längre tid af året, som fallet är i Norra och Södra Ishafvet, så blir kölden om vintern utomordentligt stark. En mycket kall luft är i allmänhet mera torr, emedan kölden sammandrager fuktigheten; dock kunna äfven härvid visa sig olikheter och hvilka upptäckas förmedelst förutnämnde hygrometer-instrumenter.

Verkningarne af en kall luft på en lefvande kropp bero till en del på den egenskap hos kölden, att sammandraga den genom värme utvidgade luften, så att den blir tätare. Härigenom komma lungorna att inandas en större mängd luft vid hvarje andedrag, och hvilket åstadkommer en raskare blodrensning samt tillfölje deraf större appetit och känsla af styrka samt lätthet i kroppens rörelser. Hud-utdunstningen minskas vanligen, genom inverkan af kall luft, men deremot tilltager urin-afsöndringen och blodets utdunstning genom andedrägten. På det att den kalla luften skall kunna utöfva en sådan styrkande verkan, må kölden icke vara för stark, samt kroppen hållas i rörelse och, efter omständigheterna, vara väl betäckt, oaktadt en genom vana och strapatser härdad kropp kan åtnöja sig med en jemförelsevis tunn beklädnad. Som den kalla luften genom hvarje andedrag inverkar på lungorna, är det deraf förklarligt, att dessa delar lätt utsättas för sjukdomar under starkare köld, och af erfarenhet veta vi, att inflammationer i andedrägtsorganerna — de så kallade förkylningar — oftast förekomma under den kallare årstiden. Blir kölden så stark, att den inre lifs-verksamheten icke förmår frambringa nog värme för motverkande af kölden, så genomtränger denna småningom kroppens delar och minskar först de yttre och efterhand de inre delarnes verksamhet. Följden häraf på hjernan är en dåsighet, som stundom öfvergår till slöhet och en sömn, under hvilken hjertat stannar och lifvet upphör. Det är derföre en regel under dylika omständigheter, att hålla sig vaken och i jemn rörelse, såsom varande det enda medlet att förekomma skendöd och derpå inträffande verklig död. Köldens verkningar på huden äro allmänt kända; den förlorar sin fyllighet, emedan blodet drifves tillbaka från de fina åder-ändarne, samt blir slapp, blek och skrynklig. Dessa förändringar visa sig på de från hjertat mest aflägse delar, nemligen händer och fötter, i hvilka känselförmågan tillika blifver mindre, emedan verkningskraften af nervtrådarne, genom hvilka vi förnimma alla intryck, försvagas. Denna slappande verkan fortplantar sig efterhand från de yttre till de inre delarne, och är kölden mycket stark och fortfarande, så stelna kroppsdelarne och vätskorna frysa. Om man, under sådana omständigheter, hastigt uppvärmer kroppen, så utvidgas ådrorna, fettet och öfriga delar ganska häftigt, då blodet åter strömmar till, hvarvid bristningar i de finare delarne lätt kunna uppkomma. Blodets omlopp och nerv-verksamheten, hvilken endast småningom bör tillvägabringas, såvida ingen skada skall uppkomma, kunna, i förfrusna kroppsdelar, genom en hastig värme tillintetgöras, så att någon kroppsdel icke återfår lif, utan dör bort och undergår den slags upplösning, som kallas kallbrand. Återkommer lifvet deremot långsamt i ådrorna, så kan man hoppas en bättre utgång; men ofta skola dock de yttre delar, som mest lidit af kölden och haft en mindre lifsverksamhet, öfvergå till ett slags inflammation, tillfölje deraf att ådrorna genom blodets tillopp utvidgas och äga mindre kraft att åter utdrifva det. Sålunda uppkomma de spärtsamma upphöjningar, man kallar frostknölar. Som det är af så stor vigt att långsamt återbringa värme och lif i förfrusna kroppsdelar, måste man vara

synnerligt försigtig vid användandet af uppvärmande medel, och det är af detta skäl, som man i början brukar att omgifva nämnde delar med snö eller kallt vatten. Detta tyckes väl vara besynnerligt, men som snön just genom sin smältning utvecklar litet värme, och de frusna delarne äro ännu kallare än snö, så blir den långsamma uppvärmning, som härigenom åstadkommes, det bästa medlet för delarnes upptining. När man härmed förenar fortsatt gnidning af samma delar, sättas de fina ådrorna efterhand i en mild verksamhet, och blodet börjar att åter, med småningom ökad hastighet, flyta genom desamma. Erfarenheten har lärt oss nödvändigheten af att gå till väga på detta sätt. Sålunda är brukligt att lägga frusna födoämnen, såsom kött eller fisk, i kallt vatten, på det att dettas värme, hvilken är något större än den i den frusna massan, efterhand må sprida sig till de frusna delarne, och hvarunder värmet i vattnet närmast omkring dessa, sjunker under 0° eller fryspunkten, till följe hvaraf vattnet der fryser.

En kall luft blir dubbelt kännbar i sina verkningar, då den tillika åtföljes af blåst, i det att denna, genom att blåsa öfver kropparnes ytor, hastigare intränger och under sin rörelse bortför det värme-ämne, som utvecklas genom lifsverksamheten och är egnadt att uppvärma alla de ytliga kroppsdelarne.

Kall och fuktig luft anses i allmänhet att vara mera skadlig i sina verkningar, än den kalla och torra; men detta gäller dock icke för alla, ty många menniskor med en kraftig konstitution, och som icke hafva anlag för bröstsjukdomar, befinna sig synnerligen väl i sådan luft. Vistas man emellertid fortfarande i sådane trakter, hvarest denna luft är rådande, så skall hudens och lungornas utdunstning småningom komma att lida, hvaraf följer anlag till bröst- och hals-inflammationer, samt giktfebrar, sjukdomar i tarmkanalen, o. s. v.

De ändamålsenligaste medel för att skydda sig mot verkningarne af kall luft äro, utom jemn rörelse, goda, närande födoämnen, hvilka, genom att i menniskokroppen omarbetas till sunda närings-vätskor, utveckla och underhålla värmen i densamma. Åtnjutandet af hettande saker, såsom spirituösa drycker, tyckes väl straxt medföra någon värme, men i sjelfva verket skada dessa drycker mera, än de gagna, ty de afdunsta åter snart ur kroppen och medtaga derunder en del af kroppens värmeämne. Erfarenheten har bevisat att kaffe och the verka mycket ändamålsenligare, i det de tillika meddela någon näring åt kroppen. Besättningarne å de fartyg som seglat länge i polartrakterna, hafva äfven funnit detta, och derföre har man upphört med bruket af bränvin på alla i sednare tider gjorda expeditioner från England och Amerika till Norra och Södra Ishafven. Att yllna kläder mycket väl bibehålla värmen i kroppen, kommer deraf, att de äro, hvad man kallar, dåliga värme-ledare, det vill säga, att de icke lätt genomsläppa den ur kroppen utvecklade värmen. Yllet närmast kroppen medför den fördel, att det skyddar mot följderna af hastiga förändringar i luftens temperatur samt bibehåller hudens utdunstningar. Till följe häraf visar sig ofta begagnandet af flanellskjorta vara af en helsosam verkan på både de barn och äldre personer som hafva anlag till sjukdomar i bröstet och underlifvet, och sätter dem i stånd att tåla inflytandet af en föränderlig luft, utan att behöfva ombyta öfverplagg.

En omvexlande väderlek, hvarmed förstås täta förändringar i luftens värme, fuktighet, rörelse och tyngd, är icke utan inflytelse på vårt välbefinnande, och verkningarne visa sig tydligast, vid plötsliga och betydliga omvexlingar. Af hvad här ofvan blifvit yttradt om verkningarna af luftens större eller mindre tyngd kunna vi inse det att omvexlande barometer-stånd lätt böra kunna märkas i kroppen, och detta är äfven fallet med många menniskor, isynnerhet de som lida af gamla åkommor, t. ex. gikt och nervös sjuklighet. Ett lågt barometerstånd skall sålunda ofta vålla en tillökning i sjukligheten, under det att ett högt barometer-stånd mildrar nervösa och krampaktiga sjukdomar, emedan kraften af patienternas nerv-verksamhet dervid likasom minskas.

En hastig öfvergång från värme till köld har alltid en märkbar inverkan på alla de delar, med hvilka luften kommer i närmare beröring. Hudens verksamhet minskas, och den utdunstning, som från blodets fina ådror äger rum på ytan, visar naturen behof af att tillvägabringa genom de inre delarne. Tarmkanalens invändiga yta är då lätt utsatt för en ökad verksamhet, som ofta visar sig genom tunn afföring och en slags inflammation förenad med plågor och stundom med afgång af blodigt vatten. Höstetiden, då kalla nätter följa på varma dagar, är denna sjukdom mest gängse. Äfven under inandandet af den kalla luften genom lungorna, yttrar sig nämnde skadliga verkan hastigt, i det att blodmassan, som genom värmen blifvit utvidgad, åter sammantryckes genom den kallare luften, och då den fina nerv-utbredningen samtidigt röner inflytande af kölden, uppkomma ofta mycket hastiga rysningar i kroppen, hvilka upphöra, då jemvigt åter inträffar, men som äfven kunna vara början till allvarsamma invertes sjukdomar. Är luften på samma gång i stark rörelse, så skall, i öfverensstämmelse med hvad ofvan blifvit anfördt, denna verkan snarare inträffa, i det vinden hastigt bortför värme-ämnet från kroppen. En vigtig skillnad, som förtjenar afseende, är den, om kroppen, under det den varit utsatt för inverkan af kall luft, blifvit uppvärmd genom ansträngningar, eller om kroppsvärmen närmast är en följd af den omgifvande luftens värme. Det har sålunda, genom en lång erfarenhet, blifvit bevisadt, att köldens inflytande på kroppen är mera skadligt, då denna nyss förut varit i stark rörelse eller verksamhet. De inre delarne blifva då lätt öfverfyllda, emedan hjertat är i en starkare rörelse och kraftigare drifver blodet genom ådrorna. Kommer så härtill ett hämmande af den yttre värmen samt svettningen, så kunna de ädlare delarne, såsom hjertat, hjernan eller lungorna lätte igen hämmas i deras för lifvet nödvändiga verksamhet. Till följe häraf uppkommer äfven inflammation med feber och torr hosta, som kan förvärras genom värmande och svettdrifvande medel, om spänningen i ådrorna icke blifvit förut minskad genom bloduttömningar; ja, ett eller annat blodkärl kan till och med brista och döden inträffa mycket hastigt. Härpå grundar sig den stora fara, som är förenad med att störta sig i kallt vatten, då man blifvit varm genom rörelse eller ansträngningar, men hvilket är mindre farligt då man kommit i svettning tillföljde af yttre värme, under det kroppen varit i hvila eller lugn. Vanan gör väl härvid mycket till saken; men då man efter det kalla badet åter frambringar den yttre värmen, kan en sådan omvexling äfven tålas af dervid ovanda personer. De såkallade ryska baden äro exempel härpå, och vi se stundom menniskor utan fara för sin helsa gå ut ur ett ångbad och rulla sig i kall snö. Af den rensning och omstämning af kroppens vätskor, som äger rum, till följe af en med svettning omvexlande inverkan af kallt vatten, förklaras den helsosamma verkan dylika medel ofta hafva på sjukliga organismer. (Forts.)

Virkmönster.

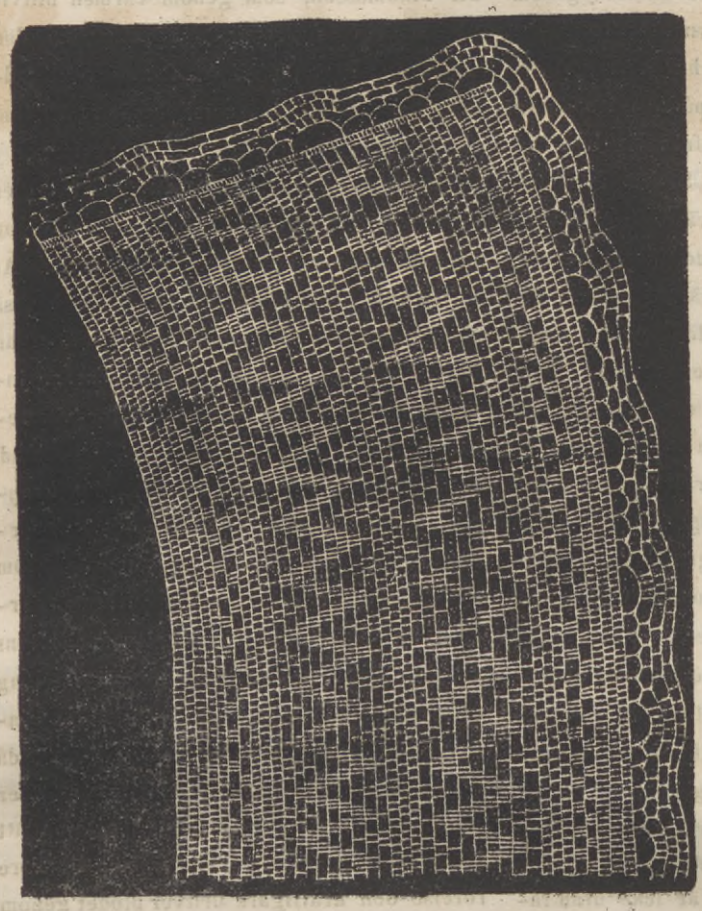

N:o 41.

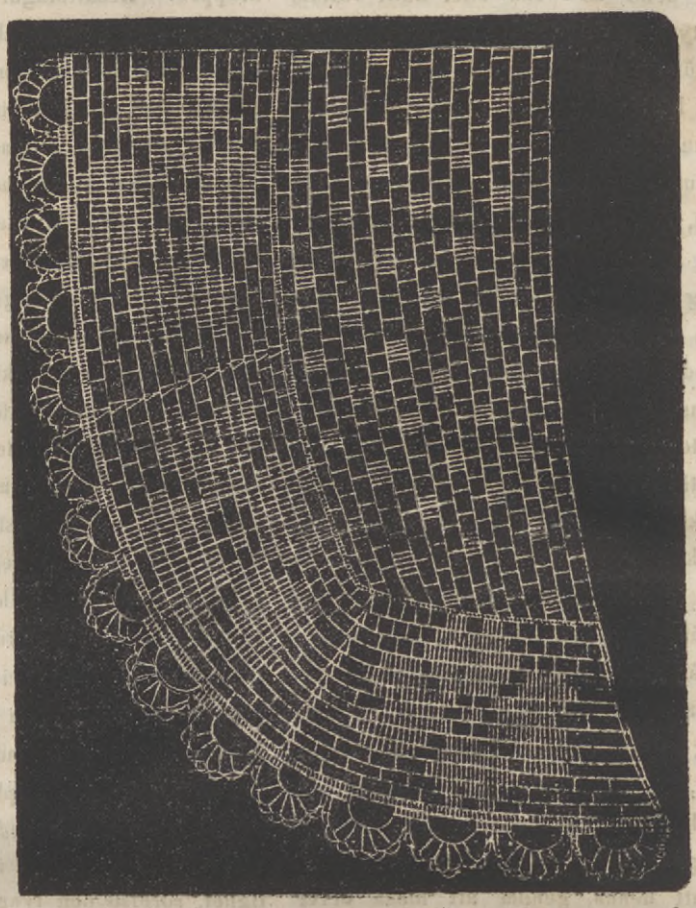

N:o 43.

N:o 42.

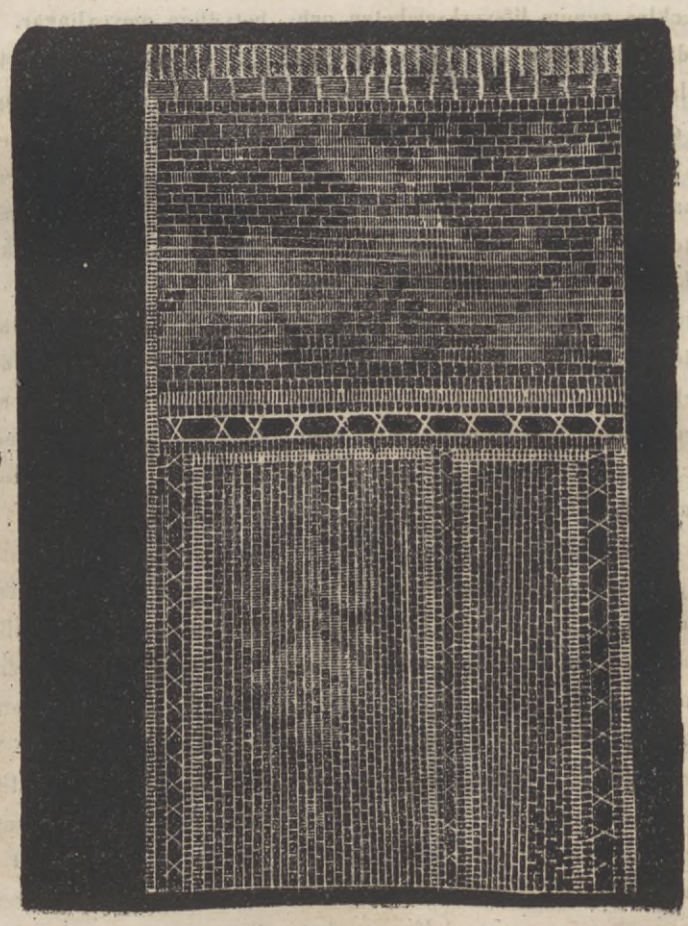

N:o 44.

Nästa N:o utgifves den 22 Juni.

C. Petersens Officin, 1851.